

ТЕОРЕТИЧНИ ВЪПРОСИ НА ИКОНОМИЧЕСКАТА ГЛОБАЛИЗАЦИЯ

Представен е многомерният системен анализ на икономическата глобализация. Принципите и методите на този анализ се използват за разясняване единството на икономическата и институционалната, т. е. Интеграционната същност на глобализацията. Интерпретирани са икономическите основи и социалните проблеми на глобализацията. Подчертана е обусловеността им от сегашните военнополитически и технологични тенденции и новите световни структури. Направен е извод, че предлаганата от теорията на глобализацията социално-икономическа цел за сближаване на всички страни може да се постигне чрез обща проблемноориентирана стратегия. В този смисъл са интерпретирани проблемите на либералната политическа стратегия на съвременната демократична държава. В контекста на дискусиите относно промяната на световните икономически организации е очертана ролята им при създаване на условия за глобално развитие. Обосновано е мнението, че тези основни институционални субекти могат и трябва да се променят в политическия и социалния контекст на икономическото развитие в един многоцентричен свят. Поради това теорията на глобализацията е надеждна основа на съвременната и бъдещата обществена практика.

JEL: F01; F02

“Решителната борба днес е между хората, които се опитват да укрепят и запазят индустриалното общество, и другите, които са готови да отидат по-далеч. Това е свръхборбата за утрешния ден.”¹

Многомерен системен анализ на икономическата глобализация

Глобални са тези явления, които имат общо значение за защита на всички страни от екологични, демографски и социални заплахи. Изследванията на тези явления се свързват с появата на нова научна школа - глобалистиката. Предмет на изследователската ѝ дейност са основните и ценностните глобални промени и международните средства и цели на обществено развитие. Новият начин за поддържане на глобалното равновесие на индивидуално, национално и световно равнище се дефинира като глобална стратегия. Категорията глобална стратегия се използва от глобалистите от Римския клуб през 1968 г. при опита им да анализират

¹ Алвин и Хайди Тофлър. Новата цивилизация. Политиката на третата вълна. С., Обсидан, 1995, с. 121.

проблематиката.² Глобалната стратегия се разглежда като общо дългосрочно планиране на мястото на съществуващото през втората половина на ХХ век съперничество. Разработването ѝ обединява учените, изследващи значението на глобалните структури на световната система и използващи новия глобален подход. В доклада на Римския клуб се посочва, че глобалният подход към проблемите изисква и съответно глобално отношение на всяко обществено равнище и във всички общества към намирането на общи мерки за решаването им. Поради това Римският клуб предлага нова методология, един насочващ анализ, който да даде отговор на натрупаните въпроси. Този анализ се нарича "решенията". Под концепцията "решенията" участниците в клуба разбират едновременно и осъзнато поемане на отговорност при разрешаване проблемите на всички равнища на обществото.

В школата на глобалистите водещо научно направление са изследванията по световна политика и икономика. В принципен, широк смисъл понятието глобализация отразява радикално новото място и роля на обществено-политическите интереси в световното икономическото развитие. В него се интегрира близката същност на множество нови концепции - икономически, политически, социални, управленски и цивилизационни, изразяващи един общ творчески принос за развитието на света. Реализирането на тези идеи е мярка за по-ефективното световно икономическо развитие и управление.

В съвременните изследвания по политикоикономическите проблеми на глобализацията намират израз позициите на учени, икономисти, политолози, социолози и др. При това идеите за глобализацията се изясняват многоаспектно от няколко поколения учени - от създателите, от последователите им и от апологети.³ Политическите анализатори интерпретират съвременния световен ред чрез глобален либерален подход. Техни са съвременните концепции за глобализма.⁴

Историците, философите, социолозите и журналистите определят глобализацията като обективна необратима трансформация на индустриалната епоха в нова информационна ера на световното обществено развитие.⁵

² Кинг, Ал., Б. Шнайдер. Първата глобална революция. С., "Св. Георги Победоносец", 1992; Сендов, Бл. Предстоят катастрофални промени за цялото човечество. – Монитор, 12.10.1999, с. 18.

³ Гладкий, Ю. Глобалистика: трудный путь становления. – МЭМО, 1994, N 10, с. 104-116; Чешков, П. Взгляд на глобализацию через призму глобалистики. МЭМО, 2001, N 2, с. 52-56; Шишков, Ю. О гетерогенности глобалистики и стадиях ее развития. – МЭМО, 2001, N 2, с. 57-60.

⁴ Бжежински, Зб. Голямата шахматна дъска. Американското предизвикателство и неговите геостратегически императиви. С., "Обсидан", 1997.

⁵ Хънтингтън, С. Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред. С., "Обсидан", 1999; Проданов, В. Глобалните проблеми и съдбата на България. С., "Христо Ботев", 1999; Бауман, З. Глобализацията. Последниците за човека. С., 1999; Жослен, Л. Глобализацията

Учените-икономисти изследват глобалните проблеми на международната търговия със стоки и финансови активи, международното движение на капитал и труд, международния обмен на технологии и интелектуални продукти, многонационалните корпорации и дейността на международните икономически организации. Те защитават различни идеи - от автономните кейнсиански за изграждане на международни икономически организации, през функционализма и неофункционализма - за ролята на експертите и глобалните политически решения, до регионалната икономическа интеграция и общите политики и стратегии за управлението ѝ. При изследване на развитието и перспективите на икономическата глобализация се използват пазарната теория и общият равновесен анализ,⁶ теорията за растежа и теорията за управлението.⁷ Прилагат се историко-логическият метод,⁸ структурно-функционалният анализ⁹ и т. н.

Научните изследвания показват, че интелектуалната традиция се запазва, но анализът на икономическата глобализация се детерминира от многообразието и основното противоречие на съвременната структурна промяна - икономическа, технологична, политическа, институционална и идейна. Тази промяна изразява прехода от двуполюсен към многополюсен свят. В нея водеща е тенденцията към системно обновяване и сближаване на интереси, институции и решения. Тя включва: *първо*, радикално нов технологичен начин на производство, интегриращ икономическата дейност в глобален мащаб; *второ*, управление на световния пазар в съответствие с дългосрочното икономическо развитие при организиран контрол върху производители и потребители; *трето*, изграждане на демократични

като нов етап в прогреса на човешката цивилизация. – Монитор, 21.04.2001; Globalisation: some key questions. - The Courier, July-August 1997, N 164, p. 50-72.

⁶ Meadows, D. H., D. L. Meadows, J. Randers, W. W. Beurens III. The Limits to Growth, NY, Universe Books, 1994; Леонтиев, В. Есета по икономика. С., "Христо Ботев", 1944; Стуглиц, Д. Альтернативные подходы к макроэкономике: методологические проблемы и неокейнсианство. - МЭМО, 1997, N 5, 6, 7.

⁷ Saeger, S. St. Globalization and Deindustrialisation: Myth and Reality in the OECD. - Weltwirtschaftliches Archiv, 1997, Vol. 133/4/, p. 479-607; Gundlach, E. Openness and Economic Growth in Developing Countries. - Weltwirtschaftliches Archiv, 1997, Vol. 133/3/, p. 379- 496; Саев, Ст. За по-голям реализъм в оценката на международния стопански ред. – Икономическа мисъл, 2000, N 1, с. 3-29; Минасян, Г. Глобализъм и локални интереси. - Икономическа мисъл, 1999, N 1, с. 3-25; Петков, П. Някои тенденции в световното стопанство. - Икономическа мисъл, 2000, N 32000, с. 13-25.

⁸ Балабанов, И. Глобалната тенденция на индустриалното развитие. - Икономическа мисъл, 2000, N 1, с. 30-48; Hirst, P. The Global Economy-Myth and Realities, International Affairs, 1997, N 3, p. 408-419; Streeten, P. Integration, Interdependence, Globalisation. - Finance & Development, June, 2001, p. 34-37.

⁹ Тофлър, А. Трусове във властта. С., "Наука и изкуство", 1996; Дракър, Ф. П. Посткапиталистическото общество. С., 2000; Sapir, A. Regionalism and The New Theory of International Trade: Do the Bells Toll for the GATT? A European Outlook. - World Economy, 1993, 4, p. 423-437; Леонидов, Ат. Модерната неолиберална мисъл в Германия за трансформационния процес. - Икономическа мисъл, 1999, N 1, с. 26-46.

държави, функциониращи върху неформационни принципи и преход към многоцентрична световна система; създаване на пазарни системи в страните от Централна и Източна Европа и ОНД; развитие на САЩ като един от центровете на глобално сътрудничество и партньорство; *четвърто*, отстраняване на старото идеологическо съперничество между капитализма и социализма и преход към ново, глобално мислене; *пето*, развитие на многоетнически творчески културни, научни, спортни и други общности; *шесто*, интегриране на култури и религии като общочовешка потребност от единство на материалния и духовния обществен живот чрез сближаване на определящите технологични и финансови фактори за взаимозависимо икономическо развитие; *седмо*, обща борба срещу заплахи за международната сигурност и стабилност, вкл. срещу международния тероризъм и религиозния фанатизъм.

При формиращата се нова глобална структура за изследване на икономическата глобализация се използва и нова методология. Глобализацията се анализира като единство от непротивоположни, допълващи се реални явления и процеси. Това е многомерен системен анализ на сложни явления. Многомерната система може да се дефинира като съвкупност от структури, връзки и отношения на явлението, в които намира израз идентичността и целостта на тази съвкупност. Методологическо понятие на системен анализ на глобализацията е многомерността.¹⁰ Многомерната система може да се дефинира като съвкупност с много измерения. Измерението е мисловна форма, която изразява системните връзки и отношения. То е дефиниращо понятие за същността на взаимодопълващите се връзки и отношения. В този смисъл многомерността означава отворена система от много взаимосвързани измерения. При многомерната система се преминава границата между категориите логоцентризъм и антиномизъм. Логоцентризмът е съвкупност от мисловни процедури, чрез които конкретното многообразие на явлението се свежда към същественото в него. Антиномизмът е основа на многомерния плурализъм, който изразява съществуването на множество независими методи, принципи и ценности.

Многомерният анализ представя глобализацията като единство на обективни и субективни отношения. Това единство се дефинира по отношение на средата, в която функционира. Промените в системата, структурите, връзките и средата са взаимно обусловени. Те се извършват с участие на хората, които определят целите и вземат решения. Поради това предлагат възможност за динамично глобално изследване на социално-икономическото развитие. Чрез него се разширява основата за хоризонтален анализ на отношенията. Тяхното предимство пред йерархичните отношения е

¹⁰ Алтухо, В. Многомерный мир третьего тысячелетия. – МЭМО, 2000, N 7, с. 30-38; Олейник, А. В поисках институциональной теории переходного общества. – Вопросы экономики, 1997, N 10, с. 58-68; Кочетов, Э. Осознание глобального мира. – МЭМО, 2001, N 5, с. 71-76.

методологичен контекст - за сравнение например между динамиката на традиционните форми на търговията със стоки и физически капитал и на съвременния обмен на технологии, паричен и човешки капитал.

Плуралистичното многообразие на многомерната система представя принципната взаимозависимост на глобалните промени. Това е методологията за анализ на БВП в света и по страни, вкл. на човек и на групи от населението, на международната задлъжнялост и на възможностите за реализиране на глобалната цел за социално-икономическо сближаване.

Съответствието между измеренията и средата намира израз във функционалността и средствата за преобразуване на системата, т. е. в адаптивността и стандартизираността ѝ - икономическа, информационна и т.н. Според този методологичен принцип се анализира адекватността при различните институционални равнища, при функционалната субсидиарност, при капиталовите дялове на институционни и частни капитали, при глобалната конкурентна структура и т.н.

В многомерната сложна система функционират няколко центъра със свои структури от връзки и равнища на отношения. Наличието на няколко центъра, т. е. многоцентричната система, изразява функциите на интеграция и разделение - преходното противоречие между съвременните, по-сложни, и старите, по-прости форми, основни фактори и субекти на световно развитие. При такава система решенията на хората са ново знание и осигуряват гъвкавостта и непрекъснатата ѝ промяна. Примери за многоцентричен анализ са регионалните, националните и локалните институционални и други насоки и особености на участие в икономическата глобализация.

Чрез многомерния системен анализ може да се моделира икономическата глобализация. Този модел представя единството на анализа, чрез който се описва по-дълбокото икономическо взаимодействие и по-високата степен на обществено развитие. Той изразява мета-икономическите многомерни принципи, теоретичните и емпиричните методи за анализ и синтез на интеграционните наблюдения и данни. Метаикономиката изследва зависимостите между измеренията от конкретните научни изследвания и начините за съставяне на многомерни глобални и регионални модели.

Многомерното системно изследване представя множество области и форми, т. е. структурата на икономическата глобализация в различни измерения. Така то създава възможност концепциите и методите относно отделните глобални явления и процеси да се допълват. В този смисъл многомерността позволява допълването на идеи и методи в една обща научна школа по проблемите на икономическата глобализация. Например в изследванията за икономическата глобализация се допълват неолиберални и социално-демократични, глобални и регионални идеи и методи. Прилагат се новите научни функционални, гравитационни и институционални идеи

относно бизнеса, националните и международните организации. Тези изследвания свързват концепции и подходи, създадени от съвременни учени и отразяващи съвременната реалност. Именно те разкриват обективното съдържание на икономическата глобализация, субективните и обществените позиции на учените. Такава методология помага за по-пълно разкриване проблемите на икономическата глобализация.

Многомерният системен анализ на проблемите на икономическата глобализация изразява възможната и желана практика за изследване на нейните структури, равнища, функции и развитие в света. Поради това теорията на икономическата глобализация служи за изясняване на съвременното и бъдещо световно икономическо развитие. Тя интерпретира множеството форми на световната икономика, вкл. регионалната икономическа интеграция като съвременна глобална структура и общност. В контекста ѝ е възможно по-цялостно изследване на състоянието и развитието на глобалните производствени, търговски, финансови, екологични, демографски и др. проблеми. Така чрез проучване на по-новите задълбочени емпирични и теоретични изследвания и интегрирането на идеи се изгражда съдържанието на теорията на глобализацията. Предмет на теорията на икономическата глобализация са същността, основите, субектите и средствата за развитието и управлението ѝ. Тя изяснява целите, структурите, методите, тенденциите и проблемите на световното обществено-икономическо развитие.

Икономическата глобализация се изследва чрез многомерна система от категории. В научната литература се използват нови категории, дефиниращи еднозначно глобалната реалност, и стари, предефинирани съобразно същата. На методологическо равнище се използват категориите на многомерната сложна система - единство, противоречие, измерение, множество, многообразие и т.н. От категориите на икономическата теория по-голямо значение за изследване на глобализацията имат икономическият растеж, човешкият капитал, обществената ефективност, личната полза и т.н. Към чисто икономическите глобални категории може да се отнесе електронната търговия и др. Общите политикоикономически понятия са глобалната икономическа взаимозависимост, глобалното развитие, глобалният либерален подход, глобалната интеграция, глобалната институция, глобалната либерализация, глобалната конкуренция, образованият човек, глобалното управление, демократичната държава, глобалният бизнес, регионалната интеграция, глобалната търговска система, глобалната валутно-финансова система, световната общност и т.н.

Интеграционна същност на икономическата глобализация

Глобализацията изразява закономерно нарастващата взаимозависимост между явленията и процесите в света. При това теорията на

глобализацията защитава идеята за икономизация на световната политика, т.е. за използване възможностите на глобалната икономическа политика за разрешаване проблемите на сигурно, стабилно, мирно развитие на света. Това е творческият, активен, глобален либерален подход. Този подход подчертава ролята на вътрешните и международните общественно-политически фактори за световното социално-икономическо развитие в отделната страна, общност и в света. Идеята-принцип за глобалната взаимозависимост между политиката и икономиката и глобалният либерален подход изразяват една качествено нова степен на развитие. Тя се представя като качествено нова степен на международна икономическа взаимозависимост, която е глобална и се основава върху дълбоките технологични и производствени промени през последните три десетилетия. Според теорията става дума за явления, изразяващи съвременната технологична интеграционна същност на световната икономика. Затова глобалната икономическа взаимозависимост се разглежда като процес на дългосрочно, необратимо свързване на отворени национални икономики чрез общи - от локални до международни - системи и мрежи за функциониране, управление и развитие на производството и потреблението.

Съвременната световна икономика е ефективна, когато използва глобализацията, в която могат да участват всички държави, хора и общности. Данните и фактите показват, че съвременните производствени системи имат едновременно национални, регионални и глобални участници. В съответствие с тях икономическите интереси се съчетават в една обща интеграционна цел. Сближаването между националните и глобалните интереси е функционално. Тези интереси не са алтернативни, а системобразуващи елементи на световното икономическо развитие. Те са основа за формиране на глобална икономика като сложна система на взаимозависимост между производството и новите институции за управлението ѝ. Това означава, че осъществяването на стопанската и институционна дейност получава една и съща обществена цел. В този смисъл икономическата глобализация е качествено нова цел - формиране на световна общност със сближаващи се възможности за развитие на хората от всички страни. Предполага се, че институционните икономическите решения могат да заменят военната намеса в световното развитие.

Сама по себе си икономическата глобализация е обществена и частна дейност, изразяваща едновременно сътрудничество и противоречия, в които участват държавните институции, международните организации и глобалният бизнес при осъществяването и управлението на национални и фирмени предимства и интереси.¹¹

¹¹ *Pearson, F. S., S. Payaslian.* Conflict and Cooperation in the Global System. Mc Graw-Hill College, Boston, 1999, p. 51-52; *Колонтай, В.* О неолиберальной модели глобализации. – МЭМО, 1999, N 10, с. 3-13; Актуальные вопросы глобализации, круглый стол "МЭМО". - МЭМО, 1999, N 4, с. 37-52; *Петков, П.* Цит. съч., с. 15; *Савов, Ст.,* Цит. съч., с. 8; *Шишков, Ю.*

Теорията на икономическата глобализация обяснява участието на институциите на различни равнища на управлението ѝ. Става дума за нов начин на управление, съответстващ на глобалната икономическа взаимозависимост. Разбирането относно новите институции се свързва правилно с регионалната икономическа интеграция и с радикалната реформа на световните организации, създадени след Втората световна война. Поради това теорията на глобализацията изяснява единството на икономическата и институционалната същност на съвременното световно развитие, т.е. глобалната интеграция. Тя защитава идеята, че икономическата глобализация може да се реализира при изпреварващото и стимулиращо управление на интересите от наднационални, глобални и регионални институции. Условие за такова управление на световната икономика е политиката на глобална либерализация, която е алтернативна на класическата и неокласическата. Тя използва по-сложни институционни форми вместо само международноправни механизми. Чрез нея се обновяват и обединяват многостранното сътрудничество и глобалното либерализиране. Именно поради това се смята, че по-голямата, глобална либерализация намалява дисфункционалността. Така международните отношения се изграждат като обща либерална система. Споделя се идеята, че при разпределението на икономическите изгоди могат да участват конкретни институции и повече държави. Това означава общо регламентиране на условията, участниците, отговорността при разпределяне на краткосрочни и дългосрочни, положителни и отрицателни ефекти между самата икономическа дейност и институциите за развитието ѝ. Всеки от тях получава дял от ползите чрез участие в глобалната конкуренция и при демократично развитие.

Теоретично тази конкуренция се представя като начин на функциониране на световния пазар чрез институционализирани обширни пазарни общности и мегазони за икономическа дейност. Това е нов начин на пазарна конкуренция. Основата на глобална конкуренция е свободният обмен - технологичен, информационен и управленски, факторен и интелектуален. За разлика от несъвършената монополистическа конкуренция глобалната реализира по необходимост общи икономически политики и интереси. Равновесието и стабилността на глобалния пазар се основава върху съвпадане на интересите и взаимното разпределяне на изгодите между участниците. В този смисъл се конкретизира целта на самата икономическа глобализация - изграждане на единен пазар на стоки, услуги, капитал, финансови активи, информация и интелектуални продукти. На практика това са глобалните технологични, финансови, търговски, инвестиционни и производствени дейности, вкоренени в регионалните и националните икономики и пазари. Ето защо глобалната конкуренция изразява радикална промяна на пазарната структура и на управлението ѝ. Глобалното управление обаче не е производно от нея. Напротив, съвременната конкуренция

Внешнеикономическите връзки в ХХв. – от упадък до глобализация. – МЭМО, 2001, № 8, с. 20; Афонцев, С. Глобалното управление мирохозяйственной системой: теоретические аспекты. - МЭМО, 2001, № 5, с. 69-70; Дракър, П. Цит. съч., с. 140, 154-160.

може да се осъществява чрез глобални решения. Като начин на управление икономическата глобализация е интеграционна политика и стратегия на държавни и международни институции за развитие и организиране на икономическата дейност в една многоцентрична световна система.

Защо са необходими активната намеса в световното икономическо развитие и институционните общи решения за управлението му? Какви са действителните, ефективните и възможните начини и средства на икономическа глобализация? Отговори на тези въпроси ни дава обобщението на фактите относно основните промени при икономическата глобализация.

Глобални икономически промени и проблеми

Световната икономика се появява след географските открития в края на XV век, а формирането ѝ се свързва с реалността в края на XIX и началото на XX век. Тогава световното стопанско развитие се отъждествява с индустриализацията и с капиталистическото общество. Социално-икономическото му значение е известно. Създаденото богатство се поделва предимно между великите сили. Светът се разделя последователно - на колонизатори и колонии, Изток и Запад, "център" и "периферия", Север и Юг. Войната се използва от богатите и силните държави за получаване на преки икономически изгоди и т. н.

В края на XX и началото на XXI век в света господстват качествено нови тенденции, които дават отговор на въпроса кога се появява икономическата глобализация като ново явление и процес на световното развитие. Поради това правилни са мненията на Ю. Шишков, П. Стрийн, П. Хърст и други учени, че причините за нея се създават в процеса на интернационализация и развитие на следвоенните световни икономически тенденции. Но отговорът на въпроса за присъщата ѝ основа се намира в информационния начин на производство през последните три десетилетия на XIX и началото на XX век - т. нар. трета вълна на обществения напредък.

Като икономическо явление глобализацията се основава върху структурни промени в световната икономика в края на миналия и началото на този век. Обобщено, промените се изразяват в следното:

Първо, нарастваща взаимозависимост между четирите икономически сектора - познанието, услугите, индустриалния и аграрния. Те са с различна обществена ефективност, разделени са в стара и нова икономики. Новата икономика е високотехнологична структура за производство, прилагане и разпространение на информационни, компютърни, телекомуникационни и Интернет-технологии и продукти чрез бизнес-индустрии и глобални мрежи. През 2000 г. стойността на търговията по Интернет достигна 4 трл. щ. дол.

Второ, увеличаване броя на обществените и частните субекти и институциите на икономическата глобализация, вкл. на интелектуалци, собственици, мениджъри, информационни аналитици, експерти, професионалисти, инженери, техници и т.н. Конкуренцията между тези

личности и институции и помежду им се свежда не толкова до спора за собствеността, а до политическата и икономическата власт.

Трето, утвърждаване на пазара като институционен механизъм за координиране и съгласуване на интересите на повече субекти. Институционализираните информационни, инвестиционни и финансови пазари значително изпреварват в развитието си традиционните стокови пазари. Само на финансовите пазари ежедневно се обменят над 1.5 трл. щ. дол.

Четвърто, значителен дял на мегакорпорациите в световния БВП - над 30%, и във вътрешнофирмената търговия - над 50%.

Пето, замяна на протекционистичните с либерални политики на стопанско управление. Политиката на стопанска либерализация е водеща в практиката на повечето държавни и на глобалните институции.

Шесто, повишаване ролята на регионалните и световните институции за координирани и общи политически стратегии за икономическа стабилност и сигурност, вкл. при световни финансови кризи. Помощта за слабо развитите страни достигна през 2001 г. 25 млрд. дол. Над 55% от нея се предоставят от ЕС.

Седмо, значителен дял на световните интеграционни общности и региони в стоковия износ. През 2000 г. делът на ЕС, Северноамериканската зона за свободна търговия (САЗСТ), Асоциацията на държавите от Югоизточна Азия (АСЕАН) и Общия пазар на Юга (МЕРКОСУР) е равен съответно на 36.4%, 19.8%, 6.9% и 1.4%, или 64.5% от стойността му; Западна Европа, Азия, Северна и Латинска Америка заемат съответно 39.5%, 26.7% и 22.9%, или 89.1%. В тези региони интеграционните обединения заемат над 74% от световния износ.¹²

Осмо, изостряне разногласията между водещите държави при осъществяване на глобалната екологична политика. САЩ не прилагат Договора за намаляване на вредните емисии на въглероден двуокис, приет в Киото през 1997 г.

Девето, бързо развитие в края на XX век на неприсъща международна структура от незаконна дейност и организирана престъпност, вкл. незаконна търговия с наркотици, оръжие, хора и т.н. По неофициални данни незаконната търговия само с оръжие е около 839 млрд. дол.

В тази сложна динамична реалност се променя съотношението между националните и световните проблеми и възможности, повишават се разходите за социално-икономическо развитие и осигуряване на мирни и демократични условия за обществен напредък. Основни са проблемите на световното икономическо развитие, на социалното сближаване между богати и бедни страни и на ефективността от управлението им от национални, регионални и световни институции. Тези

¹² WTO Report, p. 39-40.

проблеми формират стратегическото съдържание на икономическата глобализация.

Първият основен глобален проблем е, че съвременното икономическо развитие се отличава със големи различия между страните по технологично и капиталово богатство и по темпове на световен капиталов обмен. През 1999 г. на хоризонталната интеграция на капитал и собственост в съвременната световна икономика се падат 71.2% от общия обмен на капитал при 55.8% през 1990 г. Например през 1990-1999 г. покупко-продажбата на корпоративни активи-дялове се увеличава 4.8 пъти и е равна на 720.1 млрд. щ. дол. На първо място в този обмен са европейските и северноамериканските корпорации. През 1999 г. покупките на активи от европейски корпорации в САЩ са 685.8 млрд., а от САЩ в Европа – 581.8 млрд. щ. дол. На второ място с дял под 10% са покупките на водещите в новите индустриални страни. На трето място са покупко-продажбите на активи между последните - съответно 3.7 и 6.1% от сумите им в света.¹³ През 90-те години 700 мегакорпорации от индустриалните страни притежават една втора от патентованите иновации и половината от предприятията в света. На тях се падат две трети от разходите за нови технологични продукти. Делът на инвестициите в човешки капитал във водещите индустриални страни нарасна от 1950 до 1998 г. съответно от 31 до 69%.

Теорията на глобализацията защитава идеята, че съвременното икономическо развитие изразява прехода към качествено нов технологичен начин на производство. Глобалният начин за постигане на икономически растеж предполага ускорено обновяване на потреблението, реинвестиране на човешкия капитал и създаване на условия за развитие на икономиката на познанието. Това е моделът на ендегенния икономически растеж, основан върху изпреварващ растеж на производството на информационно нови продукти-иновации и знания. Той изразява преобразуването на информационната икономика в икономика на познанието.¹⁴ Човешкият капитал включва знания, умения, мотивация и енергия за производство на обществени и лични блага. Формите на инвестиране в човека са образованието, възпитанието, здравеопазването и професионалната квалификация. В този смисъл развитието се разбира като натрупване на човешки капитал в най-ефективната му форма при създадени икономически условия за неговата практическа реализация. Това развитие се отличава с изпреварващо нарастване на лични изгоди в сравнение с разходите за тях. Но съотношението между обществените ползи и разходи не е същото. Обществената ефективност се достига дългосрочно. Затова човешкият капитал е само един от факторите на икономическия растеж. Другият фактор

¹³ Петков, П. Особености на съвременната централизация на капитала в световното стопанство. – Икономическа мисъл, 2002, N 1, с. 90-93.

¹⁴ Нуреев, Р. Теории развития: новые модели экономического роста. – Вопросы экономики, 2000, N 91, с. 136-157; Райч, Р. Трудът на нациите как да се подготвим за капитализма на XXI век. С., УИ "Климент Охридски", 1992; Леонидов, Ат. Информационна революция, глобализация и икономически растеж. – Икономическа мисъл, 2001, N 3, с. 3-23.

са инвестициите. В този смисъл моделът на ендегенния икономически растеж по самата си същност е глобален и изисква либерална политика. Осъществяването му е възможно само в глобални мащаби, чрез дългосрочни глобални решения относно либерализацията на международните отношения. Проблемът е, че при институционална и обществена намеса ефектът от използването му се генерира от участниците на национално и глобално равнище, но при различна скорост на технологично и обществено обновяване, според степента на икономическата им взаимозависимост. За сметка на това технологиите като структура на дългосрочното икономическо развитие са променливи в краткосрочен план. Това създава възможност за вземане на общи решения и поемане на отговорност относно стратегията и тактиката на създаване съответните икономически условия за развитие. Така проблемът за глобалното икономическо развитие се свежда до управлението и организацията на технологичното развитие, т. е. до създаване както на обективни, така и на субективни икономически условия.

Вторият глобален проблем е съществуващото социално разделение на богати и бедни в света. Въпросът е относно възможностите за промяната му при икономическата глобализация. Анализирани от учени статистически данни показват, че на прага на XXI в. разпределението на световния доход е, както следва: 82.7% на водещите развити индустриални държави и 17.3% на развиващите се и извършващи преход към демокрация и пазарна икономика. Между 1987 и 1998 г. броят на хората, живеещи с по-малко от един долар на ден, остава постоянен.¹⁵

Увеличавашото се социално различие в света през последните две десетилетия е резултат от икономически, демографски и технологични, т. е. традиционни и съвременни фактори. Те дават отговор на въпроса как бедните страни участват в световния напредък - чрез преобладаващ в националната си структура износ на суровини, макар и с неголям дял от световния, използване едновременно на ядрени технологии и на хуманитарна помощ от световни социални програми, значително по-висок растеж на населението и емиграция, в т.ч. нелегална. Например през 80-те и началото на 90-те години цените на петрола бяха сравнително ниски. Външният дълг на развиващите се страни се удвои и достигна почти 2 трл. щ. дол. В държавите със среден доход инвестициите и потреблението нарастваха по-бързо от националния им доход. Утвърди се тенденцията към либерализация на националните финансови политики при стабилизиране на глобалните условия. Финансовите кризи през 90-те години обаче значително понижиха платежоспособността на бедните страни. Финансовите помощи на международните икономически институции не създават глобална взаимозависимост поради неправилно управление в тези страни. Поради това нарастващото социалното неравенство в началото на XXI век

¹⁵ *Wade, R. H.* The Rising Inequality of World Income Distribution. - Finance & Development, December 2001, p. 37-29.

съдържа различията както в динамиката на технологичните структурни промени, така и в политиката на бедните държави.

Според теорията на икономическата глобализация в света се формира преходна социална структура на страните като единство на технологични, капиталови и военнополитически фактори. Водещи са първите индустриални държави - от Европа, Северна Америка и Япония. Във втората група се включват напредналите индустриални държави - т. нар. нови индустриални страни от Латинска Америка, Азия и Африка, вкл. енергоизносителките. Слаборазвитите 77 държави, вкл. 40-те на юг от Сахара, образуват третата група. В четвъртата са европейски и азиатски страни в преход към демокрация и пазарна икономика.¹⁶

Формиращата се преходна глобална социална структура изразява различието между държавите, интересите на бизнеса, националните и световните институции. Между тях се извършва интегриране едновременно в регионални и глобални структури. Това интегриране се извършва при висока степен на социални различия към регионална икономическа стабилност и глобален баланс на интересите. Така проблемът за бедността е част от световното стопанско развитие и управление. Той е индивидуален и национален по форма, но по съдържание е регионален и глобален, изразява глобални структурни тенденции на взаимозависимост, а не традиционното разделяне на страни по доход, близост по степен на развитие, на големи и малки. За разрешаването му е необходим общ начин на действие. Но сама по себе си глобалната социална либерализация няма предвид разделянето на бедни и богати страни, т. е. по степен на развитие, а интеграция по степен на икономическа взаимозависимост. Ето защо теорията на глобализацията не е рамка на либералния капитализъм. За да преминем отвъд технокрацията, пише Ал. Тофлър, хоризонтът на времето трябва да се простре десетилетия, дори поколения напред. Това означава да се прониже цялото общество от върха до основата от социално съзнание за бъдещето.¹⁷

Теорията на глобализацията разкрива съдържанието и уточнява смисъла на икономическите и социалните проблеми на прехода. Проблемите на развитието и сближаването в света се представят като проект за мост между идеи и практика, т. е. като проблеми на интеграционната стратегия и текущото политическо управление на икономическата глобализация. Текущата глобална политика предполага международно съгласуване на различно по качество национално управление. Стратегическото глобално управление не е огледален образ на действителността. То е проблемно ориентирано и интегрира политики от пряката глобална намеса до социално

¹⁶ Pearson, F. S. Цит. съч., с. 102; Илларионов, А. Основные тенденции развития мировой экономики во второй половине XX века. – Вопросы экономики, 1999, N 10, с. 117-143.

¹⁷ Вж. Тофлър, А. Шок от бъдещето. С., Народна култура, 1992, с. 309.

пазарно стопанство. В тях активно участват икономическите и институционните субекти - образованите хора, държавите, мегакорпорациите, над 300 правителствени, над 4.7 хил. неправителствени и над 10 хил. национални с международна дейност организации, регионалните интеграционни общности и големите градове.

Глобална либерална политика на националната държава

Теорията на глобализацията приема, че демократичната държава е един от субектите на управление на националната икономика. Тя има законодателна, изпълнителска и съдебна власт, която използва чрез правни, икономически и организационни средства. В този смисъл се дефинират формите, начините, принципите, политическите приоритети, функциите и институциите на държавното управление на икономиката при глобализацията.

В съдържанието на теорията за глобализацията могат да се характеризират три форми на съвременната демократична държава - националната държава, държавата на благоденствието и смесената държава.¹⁸

Ролята на националната държава като един от субектите на икономическата глобализация не може да се интерпретира в контекста на остарели теории от епохата на икономическия национализъм. Тя се свързва със съвременния глобален преход и изграждането на общество на познанието. В повечето страни в нея се интегрират институциите на смесената държава и на държавата на благоденствието.¹⁹ Смесената държава формира своя бюджет чрез конкуренция и сътрудничество между участващите институции и партии. Държавата на благоденствието е тази, чиято политика има за цел достигане на научно определен стандарт на живот за всички граждани. Чрез бюджета тя преразпределя финансови средства и ги предоставя по програми и фондове. В нея може да се реализира принципът на справедливост, като се създават официални институции и обществени организации за перспективно социално развитие. Прилагането му се определя от възможностите за разширяване на прякото финансиране до нежеланото потенциално разхищение на национални икономически ресурси.

При икономическата глобализация ролята на демократичната национална държава се състои в осигуряване на условия за ефективно технологично и социално развитие. С други думи, управленските функции на държавата тук са въпрос най-напред за дефиниране на структурната ѝ

¹⁸ *Pearson, F. S.* Цит. съч., с. 52; *Тофлър, А.* Цит. съч., с. 521; *Дракър, П.* Цит. съч., с. 131, 135, 168.

¹⁹ *Бюкенен, Дж.* Политическая экономия государства благосостояния. - МЭМО, 1996, N 5, с. 50; *Rhodes, M.* "Subversive liberalism" Market integration, globalisation and West European welfare state, Regionalism and global economic integration. London and New York, 1998, p.100-104, 109-118.

политика и стратегия при повишаваща се обществена ефективност. Това може да се осъществи чрез прилагане на глобален подход, чрез който структурните политики и стратегии се налагат и определят като водещи. В глобален мащаб това изразява сближаването на структурните държавни политики за социално-икономическо развитие и ускоряване на изпълнението им. Ето защо държавните управленски функции са с еднакви доминиращи глобални приоритети за всички страни, но с различни гравитационни области - в страната, региона и света, и с различни по отношение на отделни и групи страни национални приоритети - на глобална сигурност, икономически реформи, индустриализация и т.н.²⁰ На практика това са приоритети на четирите групи страни с различна степен на глобална икономическа взаимозависимост.

Чрез глобалния подход се създава възможност за избор от държавата на структурни - локални, регионални и глобални, приоритети и институции и на съответните макрополитики за осъществяването им. Чрез него може да се постигне сближаване на националните интереси, вкл. локални, регионални и глобални. Поради това при икономическата глобализация проблемът на държавата е свързан с промяната на начина ѝ на управление. В теоретичен контекст той се свежда до сближаване на концепциите за социалното пазарно стопанство, за рационалните очаквания и за обществения избор.²¹ Въпросът е относно избора на общи идеи за реализиране на обществената ефективност чрез държавни управленски решения. Например във втората глобална икономическа сила Германия разходите за социално осигуряване са над 30% от БВП и се смятат за много високи. Освен с разходите за социално развитие начинът на управление е свързан с ефективността на институциите за вземане на решения - политически и пазарни, и с равнището на изпълнението им. На държавно равнище те могат да се приемат и изпълняват административно, но на глобално и регионално равнище тяхното изпълнение се извършва при особени условия и по правило с по-ниска ефективност.²²

В този контекст се задава въпросът за принципа на държавния суверенитет при икономическата глобализация. Класическата национална държава трябваше да има пълен, висш, абсолютен и изключителен

²⁰ *Barkin, J. S., B. Cronin.* The state and the nation: changing norms and the rules of sovereignty in international relations. - International Organisation 48, 1, Winter 1994, p.107-130; *Бузгалин, А., А. Колганов.* Либерализация versus модернизация. – Вопросы экономики, 1997, N 8, с. 39 - 56; *Weiss, P.* Technogoldism and International Policy Responses in the USA and Europe. - Intereconomics, March/April, 1997, N 2, p. 74-86.

²¹ *Биденкопф, К.* Федерализм и социално-икономическое развитие. - МЭМО, 2001, N 7, с. 40-43; *Стиглиц, Д.* Цит. съч., с. 62-64; *The Courier*, July-August 1997, N 164, p. 65-66; *Guitian, M.* The Challenge of Managing Global Capital Flows. - Finance & Development, June 1998, p. 15.

²² *Бондаренко, И.* Институциональная экономическая теория: некоторые основные вопросы. - МЭМО, 1995, N 11, с. 31.

суверенитет. Ако се приеме, че държавният суверенитет се променя заедно с промяната на целите на националното развитие, то при икономическата глобализация той е основа за преход от реализиране на производствени към фирмени национални предимства. Суверенитетът в този смисъл е принцип освен на териториалната и националната цялост също и на държавната либерална икономическа политика. Държавният суверенитет предполага постоянна работа за адаптиране към глобалните промени, но заедно с това по-пълно регионално сближаване. Регионалните и глобалните възможности на либерална икономическа политика са допълващи се. Регионалната интеграция определя условните граници на съвременната глобална практика - прилагането на либералния подход и възможностите за социално развитие. Ето защо регионалната интеграция е път за икономически изгодно и политически полезно реализиране на съвременното многообразие от методи, форми и модели на развитие. Чрез регионалната интеграция в глобалната политика могат да участват повече държави. Тя осигурява изграждане на нови държавни управленски структури според глобалните регионални технологични, политически и финансови възможности; създава условия за по-правилно съотношение и избор между макроикономическите инвестиционни и потребителски политики и стратегии; отчита факта, че съвременната държава не може да бъде военнополитически хегемон. Ето защо прилагането на глобална стратегия и либерална политика може да превърне начина на държавно управление в по-интелигентен. Тази достойна полза, подчертава П. Дракър. Той пише: "Формите на демократичното управление се отличават по начина, по който нещата се правят при тях, и много по-малко по отношение на това какво трябва да се прави."²³

Либералната икономическа политика на държавата при глобализацията може да съдържа следните структурни приоритети: *първо*, осигуряване на ефективни условия и множество форми на финансиране на икономиката на познанието, като се има предвид мисълта на Фр. Бейкър, че знанието само по себе си е власт; *второ*, модернизирани на социалното осигуряване, съответстващо на истината, изразена от Р. Рийч, че всичко, което ще остане вкоренено вътре в националните граници, са хората, които образуват нацията; *трето*, изграждане на нови национални структури за сигурност и отбрана при прякото им участие в глобални и регионални аналогични системи; *четвърто*, осигуряване на държавно участие в телекомуникационната и информационната инфраструктура и за изграждане на технологично нови индустриални производства; *пето*, създаване на условия за управление на новата емиграция чрез изпреварващо национално развитие на високоскоростните технологични мрежи и гъвкави фирми; *шесто*, осигуряване на демократична среда за избор и за по-добри резултати при

²³ Дракър, П. Цит. съч., с. 140.

участие в глобални проекти и програми на иновационна политика; *седмо*, реализиране на медийна политика, съответстваща на световните стандарти; *осмо*, предоставяне на пряка финансова помощ за средния и малкия бизнес, доколкото това не пречи на поемането на риск; *девето*, компенсиране на западащи дейности и райони; *десето*, опазване на околната среда чрез международна интеграция в тази област; *единадесето*, избор на либерална културна и спортна политика, стимулираща националното развитие и глобалното интегриране; *дванадесето*, провеждане на макро-икономическа политика на растежа, съответстваща на степента на регионална и глобална структурна взаимозависимост.

Държавното управление на национално, регионално и глобално равнище използва съответстващите му политики и институции с една общонационална цел - по-бърза и трайна обществена полза. Но изборът както на национални структурни приоритети, така и на съответните държавни политики е взаимосвързан с интересите, политиката и стратегията на другите участници в икономическата глобализация. Тази взаимовръзка се обяснява от теорията чрез принципа на глобалната икономическа взаимозависимост. За разлика от принципа на системна зависимост при глобално взаимозависимото управление се осъществява отворена стопанска интеграционна политика на мястото на остарялата и ограничена протекционистична политика. Това се постига чрез средствата на либерална икономическа и структурна политики. Първото място на традиционната политика - ценова, валутнокурсва, лихвена и на държавни покупки, се заема достатъчно бързо от държавното и частното участие в интеграционни проекти, програми и фондове в новите икономически сектори, от приватизацията и от мерките за опазване на околната среда. Доколкото стопанската конюнктура (инфлацията, безработицата, цените на основни ресурси, курсът на долара, лихвените проценти, сигурността и т.н.) е силно глобализирана, националното ѝ влияние е пряко зависимо от съответната структурна политика. В този смисъл се търси относително равновесие между закономерните конюнктурни стопански кризи и националния дългосрочен структурен напредък, т. е. между либералната икономическа и глобалната структурна политика. С други думи, създаването от държавата на условия за национално развитие при глобализацията се свежда до избор на партньори и разработване на съгласувани икономически и институционни политики и управленски стратегии за стабилен глобално взаимозависим обществен напредък. В този избор активно и еднакво отговорно участие вземат и световните икономически организации.

Глобални проблеми на световните икономически организации

Световните икономически организации (СИО) са създадени след Втората световна война в съответствие с международноправни, структурно-функционални и неофункционалистски теории. Те представят идеята за

ролята на държавата като субект на световната икономика и политика. СИО прилагат двуполюсни, междусистемен подход при търсене на решения на проблемите на световното развитие и извършват предимно координационни и контролни функции. На практика така функционират до 90-те години на XX век над 300 правителствени икономически организации. Към тях се отнасят Организацията на обединените нации, Общото споразумение по митата и търговията, Международният валутен фонд, Световната банка и т.н.

При икономическата глобализация се извършват значими промени и същевременно възникват сериозни проблеми за СИО. Те изразяват предимно световнополитически и институционални тенденции като: демократизация и отваряне на повечето национални и световните институции и недостатъчно успешна борба с бюрокрацията и корупцията; либерализиране на международната търговска политика, от една страна, и поддържане практиката на структурен протекционизъм, от друга (например през втората половина на XX в. средното вносно мито се понижи от 40 на 4%, но заедно с това се прилагат експортни субсидии); неефективно участие в управлението на финансовите пазари; бавно хармонизиране на националните международноправни норми и дипломатически разногласия при приемане на нови общи норми; трудно съгласуване на двустранната и многостранната официална помощ за най-слабо развитите страни и т.н.

Според едноименната теория СИО са институционални субекти на икономическата глобализация. Те участват в разрешаването на глобалните проблеми, основани върху взаимозависимостта между всички държави и прилагания от тях либерален подход. Тази възможност се обяснява с общите национални проблеми във все повече области, с критичните оценки за действителното развитие и с ползата от научните идеи и подходи на обществения напредък. Общото мнение е, че участието им в глобалното либерално управление може да намери по-правилно решение на проблемите на развитие. Така като международен начин за управление икономическата глобализация се представя чрез дейността на СИО.

Според теорията управлението на икономическата глобализация е по-ефективно при функционална взаимозависимост на националните икономически и институционни политики в променливи международни структури, които не се определят йерархично. Според този теоретичен контекст положителните ефекти при сътрудничеството и отрицателните ефекти при различия между държави и общности могат да се интегрират в една система за общо многоцентрично балансирано и устойчиво световно развитие. Тази система изразява възможността от прилагане на либерална икономическа политика на различни равнища. Единството на глобалния начин на управление може да се конкретизира чрез взаимозависимост на четири равнища на икономическа политика - национална, световна,

корпоративна и регионална интеграционна политика. Взаимозависимостта между тях изразява областите и функциите при икономическата глобализация и съответните средства за реализирането ѝ. Така СИО могат да управляват световното развитие при съгласуване на икономическата, пазарната и социалната политики вместо да извършват традиционната координационна дейност. При това се осъществява по-бързо и сигурно глобализиране на основните човешки права и социални принципи, от една страна, и на политическите институции - търсенето и предлагането на политики, от друга. Създава се мащабна възможност за избор на либерални вместо идеологизирани и протекционистични средства за развитие на икономиката.

Това виждане за начина и средствата на управление на СИО изразява съвременната силна взаимозависимост на всяка страна от капиталовата глобализация и условията за социално-икономическото развитие, вкл. наличието на интелектуален и финансов капитал. Затова глобалният либерален подход може да се реализира чрез институционализираните национални и регионални форми за развитие на икономиката. Той предполага нещо повече от традиционните преференциални зони и дори от регионалните зони за свободна търговия, като създава условия за изграждане на общи междурегионални пазари, валутни и икономически зони. Този начин се нарича глобално управление без глобално правителство.

Идеите за глобалното управление от СИО са резултат от критични и новаторски интерпретации и изследвания. Те подчертават възможността от прилагане на алтернативни, преходни и радикално нови политики, съответстващи на действителността и перспективата на икономическата глобализация. И. Сакс предполага, че има алтернативен начин на управление на глобалното развитие от международните организации. П. Фолкер и Н. Чомски предлагат включване на социални клаузи в международните търговски споразумения. П. Калам обяснява идеята за пълна либерализация и за необходимостта от осъществяване на творческа вместо разделяща политика. От трите възможности за СИО - на статукво, триада (ЕС – САЩ – Япония) и интеграционно стратегическо поведение А. Сапир избира третата като присъща на глобалния подход. П. Хърст поддържа идеята за обновяване функциите на СИО. Според него те трябва да пренасочват световното развитие към решаване на социални проблеми. Той предлага създаване от чуждестранните инвеститори на фонд за финансиране на бедните страни и прилагане на глобални данъчни отстъпки. По този начин повече хора биха участвали в световната икономика като производители, а не само като потребители. Досега се поддържа радикалната идея на Дж. Тобин от 1978 г. за общо регулиране на финансовите спекулации чрез глобална данъчна политика. Е. Гундлах предлага дискусия относно създаване на Световна данъчна организация като подготовка за компенсиране на потенциални

загуби от глобализацията. Ст. Савов отбелязва, че засега глобализацията е двигател за умножаване на богатата, но заедно с това тя е лош инструмент в тяхното разпределение. Той подчертава необходимостта от съвършено нови съгласувани правила, които могат да създават условия за стабилен икономически растеж, а не само за финансова стабилизация. Според него международната финансова система има нужда от заемодател от последна инстанция. Още по-точно е мнението на Ф. Пиерсон, че социалната интеграция предполага дефиниране на приемливи общи правила и норми на поведение при реализиране на международните промени.²⁴

Критично отношение се изразява относно секторните функции на СИО. Известно е, че дейността им обхваща универсални и специализирани структури за либерализиране предимно на стоковата търговия с цел разширяването ѝ и за разрешаване на финансови проблеми на националните и на световната икономика с цел по-стабилното ѝ развитие. Според П. Стритън сега няма ефективна глобална координация, а глобалната либерализация е фрагментирана. Той предлага прилагане на комплексен подход, при който да се вземат предвид различията по пазари, страни, региони, сектори и време. Според Ф. Пиерсон вместо секторните колоси на неолибералния мултилатеризъм глобализацията налага либерален подход и точни ангажименти и срокове на икономическо развитие или радикално обновяване на СИО и изграждане на нови глобални стопанско-политически структури. Дж. Стиглиц подчертава, че ефективните резултати от политиката на международните финансови институции са малко и дори понякога те са погрешни. Според Ф. Бризон новите области, налагащи глобално управление, са корпоративното управление, околната среда, секретната бизнес-информация. Към тези нови глобални дейности П. Дракър допълва тероризма и контрола над въоръжаването, които според него пост-суверенната държава губи.²⁵

Съществуващата дейност на СИО е регионализирана в съответствие със специфичните потребности на страните. Така проблемите на съществуващото социално-икономическо разделение в света са факт в съвременната им дейност. Според теорията за глобализацията обаче ефектите се разпределят не между Севера и Юга, а във формиращите се големи интеграционни общности. В този смисъл регионалните проблеми не са проблеми на властта, а на глобалната промяна и интеграция. Промените във водещите държави включват, на първо място, отношенията между правителствата и мегакорпорациите. За новите индустриални страни са

²⁴ The Courier, July-August 1997, N 164, p. 54-55; Sapir, A. Цит. съч., с. 437; Hirst, P. Цит. съч., с. 35; Gundlach, E. Цит. съч., с. 114-118; Савов, Ст. Цит. съч., с. 9, 11; Pearson, F. Цит. съч., с. 417-418.

²⁵ Streeten, P. Цит. съч., с. 35; Pearson, F. Цит. съч., с. 196, 447; Bryson, Ph. Цит. съч., с. 188; Дракър, П. Цит. съч., с. 122; Стиглиц, Д. Нужни са правила за банкрута. – Монитор, 12 април 2002, с. 15.

важни условията за поддържане на баланс на структурните и либералните търговски и факторни политики. Проблеми на страните в преход са приватизацията, макроикономическата стабилизация и търговската либерализация, което е свързано с подготовката им за присъединяване към съответните регионални интеграционни общности.²⁶

Най-големи са проблемите на най-слабо развитите страни от Африка и Азия. В тази група сходните приоритети са по-малко, демократичните икономическите и политическите структури са недостатъчно развити. Традиционно ориентираните им външноикономически връзки и ниската степен на преработка на националните им ресурси се отразява пряко върху външната задлъжнялост и неконкурентоспособността им на търговските и факторните пазари. Различието между развиващите се страни в традиционната специализация не е основа, а ограничение за разширяване на взаимната им търговия и развитие на регионално и глобално сътрудничество. Това изисква създаване от СИО на сложни управленски, политически и пазарни инструменти и програми за регионално развитие. В този смисъл е парадоксално, че реализирането на регионалните функции на СИО е най-прекият път на преход от съществуващото дълбоко социално разделение към реална социална интеграция.

Посочените идеи и мнения дефинират възможността от развитие на интеграционни функции на СИО - да участват в управлението, да регламентират и контролират общи национални интереси и институции. Именно този подход съдържа възможност за комплексно обновяване на СИО при задълбочаване и разширяване на дейността им. Въпросът е как се постига единство на международното управление и има ли то значение за ефективността на икономическата глобализация. Това изисква да се отговори доколко са специфични и взаимозависими различните икономически, социални и политически критерии за оценка на глобалния подход. По-точно той е адресиран до самите СИО и ролята им в глобалното управление.

Какви СИО са необходими за изграждане на световна общност при формиращата се нова технологична и политикоикономическа среда?

В този смисъл възможен преходен модел за промяна на СИО е дейността на Световната търговска организация от 1996 г. насам. Създадена беше нова многостранна търговска система с нови политики и споразумения - за защита на интелектуалната собственост и за търговията с услуги. Извършват се реформи и в другите СИО - МВФ и СБ. На правителствено равнище се създават нови механизми, например Конвенцията за хармонизиране на законодателствата в борбата срещу престъпността

²⁶ *Pearson, F.* Цит. съч., с., 52; *Fisher St.* The Asian Crisis and The Changing Role of the IMF. - Finance & Development, June 1998, p. 30-33; *Минасян, Г.* Цит. съч., с. 23; *Симония, Н.* Глобализация и неравномерност мирового развития. - МЭМО, 2001, N 3, с. 35-45; *Иноземцев, В.* Парадоксы постиндустриальной экономики. - МЭМО, 2000, N 3, с. 3-11; *Савов, Ст.* Цит. съч., с. 23-29.

(Палермо, декември 2000 г.). Ефективната промяна на СИО изисква намиране на правилен отговор на някои съществени въпроси. Какви са основата и факторите за ефективната им икономическа дейност? Имат ли стратегически ресурси и глобално мислене, съответстващи на целите на икономическата глобализация. Каква е ролята на експертите и политиците в дейността им? Други проблеми на обновяване на СИО са съотношението между пазарни и правни механизми, политиката на либерализация и принципът на реципрочност, регионалните и двустранните отношения, процедурите и моралът, институционните правилници, социално-политическите ценности, корупцията, структурната, функционалната и процедурната наднационалност и т.н.²⁷ Специално място заемат проблемите на взаимната информация и възможността глобалният начин на управление да се гарантира чрез необходимите ѝ качества и сигурност. Ефективността от решението на посочените проблеми би се повишила при намаляване броя на конференциите и симпозиумите, занимаващи се с бедните страни, и прилагане на полезните за тях идеи.

От институционално естество е въпросът за политическото ръководство на СИО. Политическото ръководство се отнася до формите, начините, функциите и средствата на сътрудничество и интеграция, при които може ефективно да се реализират целите на глобализацията чрез съответни институции. Въпросът е каква е съществуващата реална обща обективна и субективна основа за политическо ръководство на световното развитие. Приема се, че различните научни идеи за ролята на съвременната суперсила САЩ съответстват на реалността и се вписват в глобалното разбиране за многоцентричния свят. Това се отнася и за ръководствата на регионалните интеграционни общности и СИО. Теорията за глобализацията не включва съществуващите фундаменталистки концепции за политическата роля на религиозните водачи. При разясняването на тези въпроси ръководно би могло да бъде мнението на П. Дракър, че начинът, по който ще се изградят световните институции в следващите десетилетия, ще се превърне в основен политически въпрос. А това означава, че ограничаването на националния суверенитет ще стане централна тема.²⁸

По въпросите на интегрирането между световното, националното и регионалното равнище на глобално управление са известни старите идеи за отношения "без карта и компас", "чрез променлива геометрия", за съгласувано управление от водещите държави, доминирано от трите центъра - ЕС, Северна Америка и Япония. По-нови са идеите за функционалната наднационалност и държавния суверенитет, за колективните и единните правила

²⁷ Кузнецов, В. Что такое глобализация? - МЭМО, 1998, N 2 и 3, с. 18; Vogt, F. The Supply Side of the Global Bribery. - Finance & Development, June 1998, p. 30-33; Köhler Calls for Coordinated International Response in Wake of September 11 Attacks. - Finance & Development, December 2001, I-III.

²⁸ Дракър, П. Цит. съч., с. 160.

на държавно поведение, за тристепенната комбинация на национални, регионални и световни политики и т. н. Представата за глобалната роля на СИО при икономическата глобализация се уточнява от М. Гуатиан чрез идеята за управленско съгласуване (regulatory arbitrage) на национални икономически политики върху основата на качествено им различие. Тази дейност изисква правилна оценка на качеството на икономическото развитие и на икономическата политика. Подобна оценка създава възможност не толкова за по-обхватна дейност, колкото за по-ефективен избор на средства и време за прилагане на съответните управленски пазарни и международноправни мерки.²⁹

Засега липсват достатъчно идеи по въпроса за икономическия механизъм на участие на СИО в глобалната стратегия за създаване на възможности за развитие. Няма убедителни факти, че чрез политиката си съществуващите СИО създават условия за стимулиране на технологичното развитие в глобален мащаб. Проблемите на технологичния бизнес не са представени в СИО в степен, съответстваща на възможните ползи от него за общественото развитие. СИО се обновяват значително по-бавно в сравнение с технологичната и световната политическа среда, използвайки предимно традиционни икономически механизми. Поради това се търсят отговори на въпросите как либералната икономическа политика - на бизнес-, национално и глобално равнище, може да създава еднакви условия за развитие и реализиране на ползите от световната икономика. Поддържа се мнението, че само с активното им участие може да се подготви една нова обща стратегия за по-равномерно и по-справедливо развитие. Това е прекият въпрос и задача на възможната ефективна промяна на СИО. Проблемите се свеждат до създаването на политически условия за развитие и за глобална сигурност. Поради това преходът от политики на старото социално-икономическо разделение към нови начини и условия за интегрирано развитие в света би могъл да се превърне във визия на СИО.

Икономическата глобализация е в началото на развитието си. Тя предлага неочаквани възможности за ефективно управление на икономическото развитие и социалното сближаване в света. Успешното участие на всички страни в нея е въпрос на избор на демократични политически решения относно глобалната им икономическа интеграция. В този избор еднакво отговорно участие вземат наред с държавите и СИО също регионалните интеграционни общности и мегакорпорациите.

10.V.2002 г.

²⁹ The Courier, July-August 1997, N 164, p. 55-56; *Hirst, P.* Цит. съч., с. 417; *Морозов, Г.* Мировое сообщество и надгосударственность. - МЭМО, 1997, N 5, с. 11 и 13; *Афонцев, С.* Цит. съч., с. 70; *Guitian, M.* Цит. съч., с. 17.